

зовнішньої політики. Отже, процес адаптації вітчизняного адміністративного законодавства до загальних принципів і стандартів права ЄС, який триває в Україні, є доволі складним, але він уже став невід'ємною частиною адміністративної реформи в нашій державі. Здобутий досвід дає підстави сподіватися, що реформування системи органів державної влади, на котрі покладено завдання здійснення адаптації законодавства, сприятиме, своєю чергою, підвищенню результативності їхньої діяльності з розв'язання широкого комплексу завдань, які постають перед державою на шляху до її європейської та євроатлантичної інтеграції.

Джерела

1. Кременовська І. В. Геополітичні аспекти національної безпеки й оборони України: Монографія / Кременовська І. В., Коваль М. В., Мичко М. І. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2010. – 184 с. – ISBN 978-966-8950-48-3.
2. Административное право Украины: Учебник [для студентов высш. уч. заведений юрид. спец.] / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. Н. Гарашук [и др.]; Под ред. проф. Ю. П. Битяка. – Х.: Право, 2003. – 576 с. – ISBN 966-7146-32-4.
3. Адміністративне право України: Підручник / За заг. ред. Т. О. Коломоєць. – К.: Істина, 2010. – 480 с. – ISBN 978-966-8909-29-0.
4. Административное право Украины: Учебник / Под общ. ред. С. В. Кивалова. – Х.: Одиссей, 2004. – 880 с. – ISBN 966-633-296-5.

5. Мельник Р. Сучасна адміністративно-правова доктрина та управлінська термінологія: як узгодити їх між собою? / Р. Мельник // Юридична Україна. – 2010. – № 5. – С. 40–44.

6. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України від 10 грудня 1991 року, № 1953-XII // ВВР. – 1992. – № 10. – Ст. 137.

7. Про міжнародні договори України: Закон України від 22 грудня 1993 року, № 3767-XII // ВВР. – 1994. – № 10. – Ст. 45.

8. Сліпченко В. І. Правові підстави використання практики Європейського Суду з прав людини під час здійснення кримінального судочинства в Україні / В. І. Сліпченко // Реформування законодавства з питань протидії злочинності в контексті євроінтеграційних прагнень України: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25–26 травня 2006 р.). – Ч. 2. – Запоріжжя: Юридичний ін-т ДДУВС, 2006. – С. 39–42.

9. Євїнтов В. Пряме застосування міжнародних стандартів прав людини: коментар до ст. 9 Конституції України / В. Євїнтов // Український часопис прав людини. – 1998. – № 1. – С. 26, 43.

10. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку / Л. В. Щерба. – М.: Учпедгиз, 1957. – 188 с.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / Р. А. Калужний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний [та ін.]. – Видання третє. – К.: Алерта: КНТ: ЦУЛ, 2010. – 684 с. – ISBN 978-966-2183-82-5 (Алерта); ISBN 978-966-373-598-6 (КНТ); ISBN 978-611-01-0029-8 (ЦУЛ).

Організаційно-правові форми та принципи сучасної благодійної діяльності в Україні

Ярослава БУЗДУГАН,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права
Відкритого міжнародного університету «Україна»

У квітневому числі журналу (№ 8) нами було досліджено правові форми та принципи благодійної діяльності до ухвалення Закону «Про благодійність і благодійні організації» з огляду на те, що кожне нове покоління, яке ступає на арену соціально-політичного життя, завжди звертається до практичних надбань минулих поколінь. Організаційна творчість і свідомо організаційна діяльність людини, що всебічно досліджуються крізь призму організаційного досвіду, визначають місце та роль організації у системі суспільних відносин.

Дослідження будь-якого об'єкта, виокремлення та вивчення обраного предмета традиційно передбачають з'ясування його природи як феномену виникнення або створення. Саме тут приховано багато положень, що визначають не тільки появу об'єкта, який вивчається, а й сутність та зміст подальших метаморфоз його становлення та розвитку.

Досліджуючи організаційно-правові форми й принципи діяльності сучасних благодійних організацій в Україні, варто насамперед розкрити сутність поняття «організація». На думку вченого Г. Монастирського, органі-

зацію можна визначити як різновид соціальних систем, об'єднання людей, що спільно реалізують певну загальну мету та діють на основі певних принципів і правил. Організація – елемент суспільної системи, найпоширеніша форма людської спільності, первинний осередок соціуму [14, с. 56].

Автори популярного американського підручника «Основи менеджменту» М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі зазначають: «Організація – це група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення спільної мети або цілей». Однією з ознак організації во-

ни називають наявність принаймні двох осіб, які об'єднані спільною метою і вважають себе частиною однієї групи. Отже, організація пов'язана з групою осіб, діяльність яких свідомо координується для досягнення мети [13, с. 147].

Визначаючи семантичне значення слова «організація», основоположник організаційної науки А. Богданов у фундаментальній праці «Тектологія. Загальна організаційна наука» писав: «Всяка людська діяльність об'єктивно є організаційною або дезорганізаційною». Найчастіше термін «організувати» означає згрупувати людей з певною метою, скоординувати та регулювати їхні дії у контексті доцільної єдності [1, с. 57].

Сутність організації визначається не так формою її представлення, як змістом, що відтворює можливості використання та розвитку її потенціалу. Потенціал будь-якої організації розкривають та відтворюють певні властивості, засвідчуючи можливість її функціонального застосування та змістовної взаємодії з іншими процесами й системами.

Комунікаційність як властивість організації відтворює її структурно-процедурну основу, ресурс побудови та розвитку необхідних можливостей реалізації певних схем, процедур, моделей конфігурації, її орієнтацію на встановлення взаємозв'язку. Відтворюючи виняткову різноманітність навколишньої реальності, комунікаційність зумовлює варіаційний імовірнісний характер, сутність та зміст палітри розвитку зв'язків організації як широке поле формування можливих форм та процедур її здійснення [14, с. 60].

Найрізноманітніші форми відносин і взаємодії між індивідуумами властиві більшості процесів та систем сучасного світу. Цю характеристику, зокрема, розкриває корпоративність, що відтворює соціальну природу й характер відповідних організацій цивілізації. До того ж навіть об'єктивна організація нині використовується й розвивається в умовах корпоративної взаємодії соціуму, що істотно позначається на цих процесах. Властивість корпоративності віддзеркалюється у зв'язках і залежностях законів та принципів організації.

Закони в суспільстві розуміють як: 1) нормативні акти, прийняті й затверджені в установленому порядку найвищими органами державної влади; 2) необхідні, істотні, сталі, повторювані відносини між явищами в природі та суспільстві.

Закони організації поділяються на загальні, часткові та особливі. Загальні закони є універсальними, тобто не залежать від країни, географічного розташування. Часткові – діють у конкретних ситуаціях і певних видах діяльності. Особливі (специфічні) – відтворюють специфіку організації.

Принципи організації ґрунтуються безпосередньо на законах та закономірностях управління. У спеціальній літературі не вироблено єдиного підходу до формування принципів організації. Деякі дослідники тлумачать певні закони як принципи, а принципи зводять до рангу законів. На думку більшості дослідників, принцип – це сформульоване людьми оптимальне правило (норма), що має об'єктивний характер. Принципи організації є відтворенням об'єктивних закономірностей практики управління. Вони визначають вимоги до конкретної системи, структури та організації.

Поняття «принцип» (*principium*) означає основу, першоджерело, керівну ідею, основне правило поведінки, вихідне положення будь-якого явища (учення), організації, діяльності тощо. У ранній античній філософії принцип розглядали як відтворення необхідності або закону явищ [15, с. 294]. Поняття «принцип» у давньогрецьких мислителів ототожнювалося з уявленням про першооснову, джерело, першопричину, субстанцію, елемент [16, с. 22]. У науковій правовій літературі є багато різних дефініцій принципів права. Іноді зауважено, що це категорія об'єктивна, в інших випадках юридичні принципи трактуються як основні ідеї й навіть поняття, які відтворюють сутність історичного типу права. Принципи, як слушно зазначає Ю. Грошевий, – «це узагальнена сутність явища. А суті не буває більше або менше, її

завжди буває стільки, щоб надати явищу, предмету якісної самотності» [10, с. 56].

Принципи відтворюють певні фундаментальні ідеї, які сформульовані на підставі наукового й практичного досвіду. Однак різноманітні юридичні ідеали й ідеї тільки тоді переростають у правові принципи, коли вони безпосередньо (легально) відтворені в нормативно-правових актах чи інших формах права. На відміну від юридичних ідей (ідеалів), які є складниками наукової й професійної правосвідомості, принципи завжди виступають у вигляді загальнообов'язкових вимог, стають важливим елементом системи права.

Узагальнюючи ці підходи, можна поділити принципи на загальні – для всіх організацій і ситуацій, часткові та ситуативні – є властивими для певної сфери або ситуації у діяльності організації.

Питання про походження та сутність благодійних організацій тісно пов'язане з поняттям «благодійна діяльність», формами та принципами її здійснення на різних етапах розвитку суспільства й у різних правових системах. Однак і нині недостатньо вивчено не тільки саму проблему благодійності, а й необхідність її здійснення в рамках благодійних організацій.

Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» містить спеціальну класифікацію організаційно-правових форм благодійних організацій – це членська благодійна організація, благодійний фонд, благодійна установа, інші благодійні організації (фундації, місії, ліги тощо), вказуючи на те, що благодійні організації можуть створюватися і в інших організаційно-правових формах [7].

Однак, на жаль, ст. 6 зазначеного закону, перерахувавши організаційно-правові форми, не наповнює їх жодним правовим змістом. Саме про цей недолік закону зазначає у своєму дослідженні Н. Боржелі [2, с. 12]. О. Літвіна досить слушно, на наш погляд, зауважує, що на практиці це ускладнює ухвалення рішення про вибір тієї чи іншої форми [11, с. 75].

Найпоширеніша організаційно-правова форма благодійних організацій – членські благодійні організації. Така форма юридичних осіб є традиційною для вітчизняної правової системи. Більш відоме визначення членської організації – «громадська організація» – поняття, яке закріплене в законодавстві та досить добре розроблене юридичною наукою. Науковці сформулювали такі основні ознаки членської організації: організаційна єдність, сталий членський склад, наявність затвердженого статуту, добровільність об'єднання на підставі єдиної мети, яка відтворює інтереси певної групи осіб; власна матеріальна база; самодіяльність та самоуправління як найважливіші принципи функціонування.

До учасників членської благодійної організації висуваються вимоги – бути фізичними особами, оскільки юридичні особи належати до такої організації не можуть. До складу благодійної організації можуть входити не тільки громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства [7].

Деякі автори зазначають, що членські організації більш демократичні, рухомі, ніж інші організації [4, с. 19]. Вищим органом управління в такій організації завжди є загальні збори членів (конференція, з'їзд), інші органи управління та контролю обов'язково їм підзвітні.

Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» вказує, що благодійні організації можуть створюватися також в організаційно-правових формах благодійної установи й благодійного фонду. Основним критерієм, що відмежовує названі організаційно-правові форми від членської благодійної організації, є наявність участі (неучасті) засновників у діяльності створеної організації. Як у благодійній установі, так і в благодійному фонді засновники не беруть участі в управлінні ними, призначаючи для цього виконавчий орган.

На відміну від членської благодійної організації, засновники якої після реєстрації організації стають її членами, у благодійному фонді цього не відбувається, бо в його основі не лежить юридичний факт «об'єднання» громадян із метою здійснення благодійної діяльності.

Відсутність членства в благодійних фондах означає, що після його створення засновники втрачають можливість розширити свій склад. Факт, що після реєстрації благодійного фонду втрачається можливість прийняття до нього нових засновників, не означає, що його суб'єктний склад залишається незмінним: він може зменшитися після виходу з нього одного чи декількох засновників, які, наприклад, втратили інтерес до подальшої діяльності фонду; за ліквідації засновника як юридичної особи і т. ін. Засновниками благодійного фонду можуть бути не тільки фізичні, а й юридичні особи, за винятком органів державної влади й органів місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємств, установ, організацій України, які фінансуються з бюджету (ч. 2 ст. 5). Засновники фонду не беруть участі у його діяльності. Відмінною рисою благодійного фонду від членської благодійної організації є відсутність такого джерела фінансування, як членські внески.

Переходячи до безпосередньої характеристики благодійної установи, наголосимо на деяких особливостях її організаційно-правової форми: 1) благодійна установа є організацією, що не має інституту членства, тобто не є колективним об'єднанням; 2) благодійна установа створюється шляхом виділення та передачі одним або кількома суб'єктами власного майна на користь останньої; 3) благодійна установа володіє майном на підставі права власності; 4) засновники не беруть участі в управлінні установою; 5) організація створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновниками.

У дисертаційному дослідженні О. Літвіна пропонує таке визначення благодійної установи: це організаційно-правова форма благодійної організації, яку створюють фізичні або юридичні особи, котрі передають їй майно у власність, та яка спеціалізується на виконанні робіт і наданні послуг у благодійній сфері. Благодійна установа може бути створена однією особою [11, с. 85].

Р. Майданик дійшов висновку, що наявність благодійної мети перетворює будь-яку установу на благодійну [12, с. 12]. Такий висновок можна було б не заперечувати, якби благодійна мета діяльності установи була основною, але це не завжди так.

Під приватними завданнями благодійництва, що стоять перед благодійними установами, розуміють надання благодійної допомоги різним категоріям нужденних спеціалізованими благодійними установами – будинкам дитини, будинкам престарілих чи інвалідів тощо. Ще однією ознакою, що характеризує особливості благодійної установи, є цільовий характер використання майна. Установа зобов'язана використовувати передане їй майно відповідно до цілей створення, які визначають засновники.

Проаналізувавши правові норми, що регулюють благодійну діяльність в Україні, виокремимо такі форми благодійної діяльності: меценатство – добровільна безкорислива матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними особами набувачів благодійної допомоги (ст. 1) [7]. Практика меценатства цілком чи великою мірою себе виправдовує, слугуючи високим ідеям, які є реально корисними не тільки тим, на кого меценатство спрямоване, а й усьому суспільству.

Спонсорство – це форма благодійної діяльності, яка проявляється в добровільній участі фізичних та юридичних осіб у матеріальній, фінансовій, організаційній та іншій підтримці благодійної діяльності з метою популяризації винятково свого імені (найменування), свого знаку для товарів і послуг (ст. 1) [7]. Аналіз дефініції «спонсорство» дає нам підстави стверджувати, що така діяльність не є благодійною, бо має корисливу мету – рекламу.

Благодійна діяльність також проявляється у таких формах, як гуманітарна допомога, миротворча благодійна практика та місіонерство.

Гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій натуральній формі, як фінансова безповоротна допомога чи добровільні пожертвування або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з гуманітарних мотивів отримувачам гуманітарної допо-

моги в Україні або за кордоном, які потребують її через соціальну незахищеність, матеріальну незабезпеченість, важке фінансове становище, виникнення надзвичайного стану, зокрема, внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, що створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або у зв'язку з тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб [8]. Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва, має й надаватися відповідно до вимог ст. 4 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації».

Миротворча благодійна практика – це дієва допомога мирному населенню харчами, медикаментами, одягом у зонах воєнних дій з боку миротворчих організацій. Це також стосується і тих регіонів, що потерпають (потерпіли) від стихійних лих та катастроф. Саме там благодійність – справжнє благо, яке має цілком конкретний практичний вираз. Практика місіонерства також є виправданою й стосується передусім діянь духовних: поділитися духовним надбанням, допомогти словом, вселити віру й надію в душі тих, хто їх утратив, та кому потрібно відновити душевні сили.

На нашу думку, специфічною організаційно-правовою формою благодійних організацій є лікарняні каси, які створюються не при закладах охорони здоров'я, а як самостійні структури. Це – громадські об'єднання фізичних і юридичних осіб, що функціонують на добровільних засадах і спільності інтересів для надання медичної допомоги своїм членам. Особливу увагу лікарняні каси спрямовують на медикаментозне забезпечення лікувального процесу [3, с. 5].

У зв'язку з цим ст. 1 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» необхідно доповнити таким визначенням: лікарняна каса – це благодійна організація, суб'єкт спеціальної правоздатності, що здійснює свою діяльність в інтересах охорони здоров'я населення.

Благодійництво, благодійна діяльність здійснюються на засадах законності, гуманності, спільності інтересів і рівності прав її учасників, гласності, добровільності та самоврядування (ст. 2) [7].

На нашу думку, ст. 2 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» доцільно доповнити такими принципами, як субсидіарність, солідарність, цілеспрямованість і обов'язково – справедливість.

Принципи благодійної діяльності – це закріплені в суспільній свідомості моральні та релігійні норми, які відтворено в загальному й спеціальному законодавстві та які характеризують зміст цього виду діяльності.

Термін «субсидіарність» походить від латинського «*subsidium*», що означає «підмога, резерв». Стосовно суспільства поняття «субсидіарність» означає допоміжну діяльність суспільних установ на користь окремої людини або малих суспільних груп. Своє обґрунтування принцип субсидіарності знаходить як у свободі та гідності людини, так і в структурі та своєрідності малих суспільних груп, що мають певні права та завдання, які недоцільно виконувати суспільним установам більших масштабів. Тут слід брати до уваги такі міркування:

1. З одного боку, принцип субсидіарності захищає особисте буття і життя окремої людини та малих суспільних груп від надмірних утручань більших суспільних структур. Тож треба наголосити на певній самостійності осіб і спільнот та розмежуванні компетенцій.

2. З другого боку, принцип субсидіарності означає «допомогу згори до низу», про що часто забувають. Утручання більших суспільних структур, яке має характер допомоги, може бути здійснене з двох причин: коли окремі особи або малі суспільні групи – із власної вини чи ні – не справляються з поставленими перед ними завданнями або коли йдеться про завдання, які можуть виконати лише більші суспільні структури. Оскільки окремі люди та малі суспільні групи інтегровані у великі, ширші суспільні формації, то їм належить виконувати не лише власні, а ще й суспільні завдання.

Принцип солідарності є своєрідним виразом співвідношення між людиною та суспільством, позаяк грун-

тується одночасно на гідності та суспільній природі людини. З одного боку, в основі цього принципу лежить онтологічна взаємопов'язаність окремої особи та суспільства, а з другого – він відтворює моральну відповідальність, яка випливає з цього буттєвого факту.

Людина за своєю сутністю є неповторною особою й водночас вона пов'язана із суспільством. Зі своєрідного подвійного спрямування цього зв'язку між людиною та суспільством, в якому полягає метафізична суть суспільства, випливає, що особи є «пов'язаними з цілим на базі внутрішньої повноти цінностей», та й то в такий спосіб, що «ціле має свою власну повноту цінностей лише у зв'язку з особистою повнотою цінностей кожного його члена».

Відповідно йдеться не лише про «внутрішню сферу кожної нації, а й за аналогією також про солідарність між народами та націями». Цього вимагає основна етична концепція людської культури, в якій якість цілого складається з поваги до окремих осіб, суспільств і народів. Водночас потрібна глибока повага до «ідентичності кожного народу з його історичними та культурними властивостями... Як народи, так і окремі особи повинні мати засадничу рівність, яка є фундаментом права всіх на участь у процесі суспільного розвитку» [6, с. 52, 63].

Цілеспрямованість – орієнтація організації на постановку мети та досягнення бажаного, можливого й необхідного результату. Це зумовлено роллю суб'єкта й застосуванням принципу примату цілі, що виокремлює цілепокладання як перший крок суб'єктивної організації, відтворює цільову природу її виникнення, оцінку ефективності за ступенем досягнення мети. Благодійна діяльність – це система добровільних, усвідомлених, цілеспрямованих заходів, що направлені на розвиток і підтримку соціально-культурної сфери та покращення суспільних відносин як у самій країні, так і за її межами.

Справедливість вважається одним із принципів, який визначає взаємовідносини людей. А оскільки ці взаємовідносини мають дуже широкий спектр практичної дії, то справедливість стосується розподілу й перерозподілу соціально-матеріальних цінностей.

Багато філософів, починаючи від Платона та Аристотеля, розглядали справедливість як соціальну добродійність. Відомий сучасний філософ Дж. Ролз тлумачить справедливість як принцип соціальної організації [5, с. 143].

Поняття «справедливість» виникло в людському спілкуванні передусім не як правова, а як моральна категорія, як результат формування уявлення людини про поняття добра і зла. З розвитком держави і права це поняття відтворювалося в правових нормах. Але в тлумачних словниках подають справедливість перш за все як категорію моралі. Так, в «Енциклопедії Брокгауза і Ефрона» справедливість визначено як один із найвищих принципів взаємних відносин між людьми [9].

Водночас, із конструктивного погляду, права й обов'язки, на яких ґрунтується принцип справедливості, існують у тісній взаємозалежності. Всіляке право передбачає для людей певну кількість обов'язків, і така практика повсякчас діє в суспільстві. У цьому полягає суть тези про єдність прав та обов'язків.

«Коли кажуть: полюби ближнього, як самого себе, то це не означає, що ти повинен безпосередньо спочатку любити і посередництвом цієї любові зробити йому добро, а навпаки – робити ближнім добро, і це благодіяння розбудить у тобі любов до людини (як навичку схильності до благодіяння взагалі)», – радить І. Кант. Можливо, ця порада не універсальна, але вона проста у своєму ймовірному застосуванні такого традиційного й зрозумілого принципу людського співіснування.

«Можеш – допоможи». Досить цікаво це поняття відображає письменник О. Грін: «...Я зрозумів одну нехитру істину. Вона в тому, щоб так звані дива творити своїми руками. Коли для людини головне отримати копіюку, легка дати цю копіюку, але коли душа містить зерно полум'яної рослини – дива, зроби це диво їй, якщо ти в змозі. Нова душа буде у неї і нова в тебе. Але є не менші дива: посмішка, радість, прощення – і вчасно сказане потрібне слово. Володіти цим – володіти всім». Найголовніше, на що звертає увагу письменник, радісне відчут-

тя не тільки отримувати, а й віддавати. Можливо, саме в цьому – висока правда добродійного вчинку [5, с. 199].

Тією мірою, якою благодійність стає чинником суспільних процесів і відносин, вона перевіряється на відповідність справедливості, тобто принципом, який регулює баланс відданого й отриманого. Благодійність не має порушувати рівновагу такого обміну, знижувати цінність розподілених благ, а повинна сприяти дотриманню порушеного в суспільстві первісного принципу рівноваги.

Систему правових норм не можна досліджувати ізольовано, відчужено й незалежно від інших нормативних цінностей, зокрема, як норми релігійні та моральні. Повсюди одна фундаментальна норма й одна-єдина найбільша цінність – веління Боже. Тому головними законодавчими принципами є: «Чини справедливо і добре» і «Заради миру між людьми». На нашу думку, це особливо стосується правових засад благодіяльної діяльності – діяльності заради блага (добра). Благодіяльність – це вища міра досконалості.

У сучасному суспільстві благодіяльна діяльність виконує значні соціальні функції та є важливим чинником розвитку соціально-культурної сфери. У зв'язку з цим необхідно сформувати міцну законодавчу базу, що регулювала б благодіяльну діяльність. Слід також використати різні форми державної підтримки благодіяльних організацій і, нарешті, визначити їхнє місце в системі соціальної політики держави.

Джерела

1. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука: В 2-х кн. – М.: Экономика, 1989.
2. Боржелі Н. Плюси і мінуси. Закон про благодіяльність та благодіяльні організації // Перехрестя . – 1999. – № 2. – С. 12.
3. Буздуган Я. Правові основи діяльності українських благодіяльних об'єднань медичного спрямування / Я. Буздуган // Віче. – 2010. – № 24. – С. 4–6.
4. Бурцева Н. Ф. Некоммерческие организации, основанные на институте членства: некоммерческие партнерства, ассоциации и союзы // Бюджетные и некоммерческие организации. – 1998. – № 4. – С. 19.
5. Блощинська В. А. Етика. Практикум: Навч. посібн. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.
6. Гюфнер Й. Християнське суспільне вчення / Пер. з нім. С. Пташник, Р. Оглашений. – Львів: Свічадо, 2002. – 304 с.
7. Закон України «Про благодіяльність та благодіяльні організації» від 16 вересня 1997 року № 531/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 46.
8. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р. № 1192-ХГУ7 / Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 51. Електронний ресурс. – <http://rada.gov.ua>
9. Энциклопедия Брокгауза и Эфрона // Электронный ресурс. – <http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz/20106>
10. Кримінальний процес України: Підручник / За ред. Ю. М. Грошевого, В. М. Хотенця. – Харків: Право, 1963.
11. Літвіна О. Ю. Правове положення благодіяльних організацій в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2003. – 187 с.
12. Майданик Р. А. Про статус благодіяльних організацій в Україні // Підприємство, господарство і право. – 1998. – № 8. – С. 12.
13. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Пер. с англ. – М.: Дело, 1955. – 702 с.
14. Монастирський Г. Л. Теорія організації: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 319 с.
15. Сухарев И. Б. Категория «принцип» и ее методологическая роль в научном познании (историко-философский анализ). – Новосибирск: Новосиб. гос. ун-т им. Ленинского комсомола, 1986.
16. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981.